

Aleksandra KUZIÓR
Politechnika Śląska
Wydział Organizacji i Zarządzania

DEKADA EDUKACJI DLA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Streszczenie. Ogłoszona w 2005 r. przez Dyrektora Generalnego UNESCO Koichiro Matsuurę Dekada Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju zakłada zapewnienie każdej jednostce ludzkiej możliwości zdobywania wiedzy i umiejętności zgodnie z jej indywidualnymi zdolnościami i potrzebami. Fundament tak pojętej edukacji opiera się na równoważeniu sfer ekonomicznej, społecznej i ekologicznej. W artykule analizie zostały poddane m.in.: nowa podstawa programowa kształcenia ogólnego oraz rezultaty wdrażania edukacji dla zrównoważonego rozwoju, opracowane na podstawie monitoringu i badań ewaluacyjnych mid term przeprowadzonych przez UNESCO, jak również wybrane działania drugiej połowy Dekady.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, edukacja dla zrównoważonego rozwoju (EZR), Dekada Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju (DEZR).

DECADE OF EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary. Launched in 2005 by General Director of UNESCO Koichiro Matsuura Decade of Education for Sustainable Development offers to every human an individual opportunity of gaining knowledge and skills in accordance to their individual abilities and needs. A foundation of such conceived education is based on the sustaining the economic, social and ecological areas. The report will discuss the new core curriculum of general education and the results of introducing education for sustainable development, worked out on the basis of monitoring and mid-term evaluation researches carried out by UNESCO, as well as the actions taken in the second half of Decade.

Keywords: sustainable development, education for sustainable development (ESD), Decade of Education for Sustainable Development (DESD).

1. Wstęp

Edukację dla zrównoważonego rozwoju należałoby określić mianem edukacji holistycznej, musi ona bowiem uwzględniać wszystkie aspekty funkcjonowania człowieka w rzeczywistości społeczno-przyrodniczej, wyposażając go w wiedzę, umiejętności, narzędzia i instrumenty niezbędne w jego wielokierunkowej koegzystencji z innymi bytami ożywionymi i nieożywionymi. Urzeczywistnienie takiej edukacji jest możliwe (nie można ich traktować wyłącznie jako wizji utopijnych) m.in. dzięki międzynarodowym instrumentom politycznym i działaniom agend ONZ odpowiedzialnych za edukację, dzięki zaangażowaniu instytucji krajowych odpowiedzialnych za edukację (MEN, MNiSW, kuratoria oświaty, przedszkola, szkoły), instytucji i organizacji pozarządowych, zaangażowaniu nauczycieli, edukatorów, rodziców, społeczności lokalnej i mediów. W tak pojętej edukacji istotny będzie aspekt czasowy, związany z odpowiedzialnością i sprawiedliwością generacyjną i międzygeneracyjną, oraz przestrzenny (edukacja na poziomach lokalnym, regionalnym, krajowym i globalnym).

Istotnym komponentem edukacji dla zrównoważonego rozwoju musi być podstawa aksjologiczna i kształcenie w duchu wartości uniwersalnych, takich jak: dobro, sprawiedliwość, odpowiedzialność, solidarność, tolerancja. Aby urzeczywistnić tak pojętą edukację, wprowadza się wiele inicjatyw, narzędzi i instrumentów politycznych, które mają pomóc w realizacji głównych założeń. Należą do nich m.in. Dekada Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju i opracowane w jej ramach strategie regionalne ESD dla wyszczególnionych przez ONZ regionów: Afryki subsaharyjskiej, państw arabskich, Europy i Ameryki Północnej, Azji i Pacyfiku, Ameryki Łacińskiej i Karaibów; strategie krajowe ESD; strategia na drugą połowę Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju¹, Deklaracja z Bonn² i in.

2. Geneza i założenia Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju

Idea ustanowienia Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju (Decade of Education for Sustainable Development) zrodziła się podczas Szczytu Ziemi w Johannesburgu (2002 r.), gdzie obradowali przedstawiciele ponad 190 państw świata. Chociaż często konferencja ta jest określana mianem „szczytu niespełnionych nadziei”, najistotniejsze kwestie, dotyczące przede wszystkim wykorzenienia ubóstwa, powszechnej edukacji i równości praw kobiet

¹ UNESCO Strategy for the Second Half of the United Nations Decade of Education for Sustainable Development, 2010.

² Bonn Deklaration, <http://www.esd-world-conference-2009.org>

i mężczyzn, zostały tam podjęte i przedyskutowane. Edukacja została uznana za główny filar, dzięki któremu można zbudować podwaliny zrównoważonego rozwoju i zrównoważonego społeczeństwa globalnego. Uczestnicy Szczytu zalecili ONZ podjęcie działań w celu ustanowienia Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju.

W grudniu 2002 r. Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych przyjęło rezolucję 57/254, dotyczącą ustanowienia na lata 2005-2014 Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju. Koordynatorem i propagatorem działań na rzecz edukacji dla zrównoważonego rozwoju zostało UNESCO, wyspecjalizowana agenda ONZ ds. oświaty, nauki i kultury. 1 marca 2005 r. ówczesny Dyrektor Generalny UNESCO Koichiro Matsuura dokonał oficjalnego ogłoszenia Dekady. Jednym z pierwszych działań promujących Dekadę podjętych przez UNESCO było stworzenie internetowego interaktywnego portalu informacyjnego – www.unesco.org/education/desd/. Ponadto UNESCO dzięki współdziałaniu profesjonalistów z całego świata zaproponowało darmowy program szkoleniowy, dostępny na CD-ROM-ie i na stronie internetowej <http://www.unesco.org/education/tlsf/>, pt.: „Nauczanie i uczenie się dla zrównoważonej (stabilnej) przyszłości” (Teaching and Learning for a Sustainable Future), przeznaczony dla nauczycieli, edukatorów, decydentów oraz autorów podręczników i materiałów edukacyjnych. Można w nim znaleźć 25 wzorcowych modułów edukacyjnych dotyczących różnych tematów, m.in.: rozumienia zrównoważonego rozwoju, edukacji obywatelskiej, edukacji zdrowotnej, edukacji konsumenckiej, kultury i religii, rozumienia problemu głodu na świecie, zrównoważonej agrokultury, zrównoważonej turystyki, eksperymentalnego uczenia się czy rozwiązywania problemów wspólnoty.

UNESCO jest organizacją, dla której edukacja stanowi działalność priorytetową. Misja UNESCO zawiera się w działaniach na rzecz wspierania edukacji bazowej, stanowiącej narzędzie walki z ubóstwem i instrument rozwoju społecznego. Możliwe to jest wówczas, kiedy jednostka może aktywnie uczestniczyć w podejmowaniu decyzji wpływających na kształt życia indywidualnego i społecznego. Istotnym założeniem działań UNESCO jest także propagowanie idei nauczania dla przyszłości. Ogólne założenia działalności tej agendy ONZ doskonale współgrają z założeniami Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju i samą koncepcją *sustainable development*³. Zatem nie bez przyczyny ONZ powierzyło koordynację działań edukacyjnych na rzecz zrównoważonego rozwoju właśnie UNESCO. Jako agencja koordynująca UNESCO przyjęło na siebie następujące zadania: opracowanie planów działania i wytycznych dotyczących wdrażania Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju dla rządów i wszelkiego typu organizacji wspomagających ich działania; katalizowanie nowych porozumień i partnerstwa w obrębie sektora prywatnego, instytucji religijnych, mediów oraz społeczności lokalnej, w tym przede wszystkim młodzieży; zachęcanie do prowadzenia badań i systematycznego monitoringu podejmowanych działań w ramach Dekady, a przede wszystkim przyczynianie się do wprowadzania reform

³ A. Kuzior, 2009.

w systemach edukacji. UNESCO jest także forum wspomagającym i ułatwiającym wymianę informacji i propagowanie dobrych praktyk w ramach edukacji dla zrównoważonego rozwoju.⁴

Założenia Dekady są komplementarne z wcześniejszymi globalnymi inicjatywami, tzn. z Milenijnymi Celami Rozwoju, Dakarskim Ramowym Programem Działania na rzecz Edukacji dla Wszystkich (Education for All–EFA) oraz Dekadą Piśmienności (Alfabetyzacji) wyznaczoną na lata 2003-2012 (United Nations Literacy Decade – UNLD). Według założeń edukacja dla zrównoważonego rozwoju ma wyposażyć edukowanych w różnorodne umiejętności, w szczególności w kreatywne i krytyczne myślenie, umiejętne komunikowanie się, zarządzanie konfliktem i tworzenie strategii rozwiązywania różnorodnych problemów. Podstawową cechą ukształtowaną wśród adeptów tak pojętej edukacji będzie szacunek do planety-Ziemi i życia w całej jego różnorodności. Edukacja ta ma także przygotować człowieka do promowania demokracji, tolerancji i pokoju. Nie są to cele utopijne, lecz możliwe do zrealizowania dzięki włączeniu się różnych podmiotów życia społecznego, instytucji, organizacji, społeczeństwa obywatelskiego i mediów w proces kształtowania świadomości zrównoważonego rozwoju, oparty m.in. na rzetelnej, regularnej i merytorycznej informacji dotyczącej koncepcji *sustainable development*.

Szczególnie istotnym narzędziem edukacji i promocji założeń zrównoważonego rozwoju jest Internet, który nie tylko zawiera różnorodne materiały szkoleniowe, lecz może być także forum wymiany poglądów i doświadczeń w celu rozwiązywania pojawiających się problemów⁵. Edukowanie przez technologie informacyjne i komunikacyjne (ICTs), zdefiniowane przez UNESCO jako dobra praktyka⁶, wykorzystuje różne nowoczesne technologie informatyczne jako narzędzia w procesie nauczania-uczenia się, wspomagając edukację konwencjonalną przez wprowadzanie np. gier symulacyjnych, uaktywniających w procesach percepcji wszystkie zmysły. Jak jednak wiadomo, tak zaawansowane środki dydaktyczne nie są powszechnie dostępne. Baza dydaktyczna w poszczególnych krajach świata różni się zasadniczo, dostęp do technologii informatycznych (IT), szczególnie w krajach trzeciego świata, jest dosyć ograniczony. Nauczanie i uczenie się z wykorzystaniem technologii ICTs jest więc w perspektywie globalnej wielkim wyzwaniem dla edukacji, przed którym stoją nie tylko UNESCO i podległe mu agendy regionalne i krajowe, lecz także cały system edukacji poszczególnych państw. Program UNESCO dotyczący tworzenia społecznych centrów multimedialnych, przeznaczony dla izolowanych społeczności w celu zapewnienia im możliwości dostępu do nowoczesnych technologii, wspomaga lokalne działania w obszarze ICTs. Przykładowo utworzone w Lumbini w Nepalu multimedialne centrum umożliwi nauczycielom mieszkającym w odległych miejscach korzystanie z ma-

⁴ UN Decade of Education for Sustainable Development, 2005-2014: the DESD at a glance, 2005.

⁵ Por. A. Kuzior, Internet jako narzędzie zrównoważonego rozwoju, „Problemy Ekorozwoju” 2007/2, s. 95-100.

⁶ UN Decade of Education for Sustainable Development, 2005-2014: the DESD at a glance, 2005.

teriałów do nauczania dostępnych w zasobach Internetu. Centrum to jest także forum dyskusji publicznych i narzędziem wspierania demokracji⁷.

W jakim stopniu na półmetku trwania Dekady założenia zostały osiągnięte, precyzuje raport *Review of Contexts and Structures for Education for Sustainable Development*, opracowany przez Arjen Wals z Wageningen University w Holandii. W opracowaniu zostały zaprezentowane rezultaty monitoringu i ewaluacji DESD, raport jednak nie skupia się na procesach nauczania i uczenia się, które występują w szkołach, na uniwersytetach, w miejscach pracy i we wspólnotach, ale koncentruje się na kontekstach i strukturach. W celu zbadania, w jaki sposób poszczególne kraje i regiony odpowiedziały na wezwanie ONZ i UNESCO do realizowania założeń Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju, zastosowano cztery formy badań: 1) badania kwestionariuszowe (ankiety i wywiady); 2) uzupełniające badania dokumentów, raportów i artykułów dotyczących ESD; 3) konsultacje partnerów na poziomach krajowym, regionalnym i międzynarodowym, współdziałających w ramach monitorowania i raportowania ESD; 4) samoewaluację – ocenę wkładu własnego UNESCO w DESD⁸.

Ważnym osiągnięciem DESD było opracowanie regionalnych strategii ESD dla wyszczególnionych przez ONZ regionów: Afryki subsaharyjskiej, państw arabskich, Europy i Ameryki Północnej, Azji i Pacyfiku, Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Powstały także strategie krajowe; m.in. stały się one punktem odniesienia w przeprowadzonych w 2009 r. badaniach ewaluacyjnych mid term. Biorąc pod uwagę monitoring i wyniki badań ewaluacyjnych oraz przyjętą podczas konferencji w Bonn Deklarację⁹, UNESCO opracowało strategię na drugą połowę Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju¹⁰. Cele zasadniczo nie zmieniły się, ale nacisk został położony na intensyfikację działań w poszczególnych obszarach ESD.

Dla Europy obowiązującym punktem odniesienia, wytyczającym ogólne kierunki działań, jest Strategia Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju uchwalona w 2005 r. w Wilnie przez Europejską Komisję Gospodarczą ONZ. Głównym celem Strategii jest „zachęcenie państw członkowskich EKG ONZ do opracowania i wcielenia zasad EZR (ESD) do formalnych systemów edukacji we wszystkie ich odpowiednie dziedziny oraz w edukacji nieformalnej i pozaformalnej (mimowolnej). Wyposaży to ludzi w wiedzę oraz umiejętności odnoszące się do zrównoważonego rozwoju, podnosząc ich kompetencje i zaufanie oraz zwiększając możliwości działania na rzecz zdrowego i twórczego życia w harmonii z przyrodą, w trosce o wartości społeczne, równouprawnienie płci i różnicowanie kulturowe.”¹¹ W Polsce

⁷ Ibidem.

⁸ *Review of Contexts and Structures for Education for Sustainable Development*, 2009.

⁹ Bonn Deklaracja, 2009, zob. także: A. Kuzior, 2009.

(UNESCO Strategy for the Second Half of the United Nations Decade of Education for Sustainable Development, 2010).

¹⁰ (UNESCO Strategy for the Second Half of the United Nations Decade of Education for Sustainable Development, 2010).

¹¹ Strategia Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju, 2005.

koordynatorem działań mających na celu realizację założeń Dekady jest Polski Komitet ds. UNESCO, pod patronatem którego podjęła działania Grupa Robocza ds. Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju. Mimo wielu inicjatyw podejmowanych przez różne środowiska i instytucje (można zapoznać się z nimi m.in. na stronie internetowej Polskiego Komitetu ds. UNESCO) działania Polski dotyczące wdrażania ESD nie są satysfakcjonujące. Krytycznie ocenił je T. Borys, wskazując na niedostateczne wsparcie instytucjonalne, niewystarczający stopień koordynacji działań różnych środowisk twórczych działających na rzecz realizacji celów Dekady, brak systemowego kształcenia uwzględniającego wszystkie filary zrównoważonego rozwoju, brak wystarczającego zainteresowania i zaangażowania sfery politycznej w działania na rzecz Dekady – Polska nie ma uchwalonego przez parlament planu działania w ramach ESD.¹²

W celu właściwego wdrażania edukacji dla zrównoważonego rozwoju i wspomagania zmian niezbędne jest opracowanie odpowiednich strategii, planów i programów edukacyjnych na najwyższym poziomie merytorycznym, uwzględniających nie tylko edukację ekologiczną, lecz także rozszerzenie jej na inne filary zrównoważonego rozwoju: ekonomiczny i społeczny. W tak rozumianej edukacji chodzi o uświadomienie konieczności umiejętnego godzenia rozwoju gospodarczego, społecznego (w tym kulturowego) i ochrony środowiska naturalnego, do czego potrzebny jest wykrystalizowany system wartości niezbędny do życia w zgodzie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Edukacja dla zrównoważonego rozwoju musi się zatem zaczynać od filozoficzno-aksjologicznych podwalin, a kończyć na implementacji wartości i idei w praktyce życia codziennego. Wreszcie tak rozumiana edukacja dla zrównoważonego rozwoju implikuje proces edukacji permanentnej, ciągłej, edukacji przez całe życie, edukacji dla wszystkich. Takie założenie wprowadza konieczność prowadzenia edukacji dla zrównoważonego rozwoju na wszystkich poziomach edukacji formalnej oraz edukację pozaformalną i mimowolną.

3. Podstawa kształcenia ogólnego

Podstawą edukacji formalnej są właściwie przygotowane plany, programy nauczania i podręczniki. Pieczę nad merytoryczną stroną programów i podręczników szkolnych sprawuje w Polsce Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz dla szkół wyższych Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Najważniejsze są oczywiście pierwsze etapy kształcenia, kiedy w procesie dydaktyczno-wychowawczym kształtuje się „osobowościowe parametry” człowieka. Zatem wychowanie przedszkolne, okres szkoły podstawowej i gimnazjum oraz szkoły średniej to szczególnie istotne etapy w edukacji młodych ludzi. Sukces edukacyjno-wychowawczy wymaga odpowiednio skorelowanych i zintegrowanych w działaniu

¹² T. Borys, 2010.

elementów, począwszy od właściwie przygotowanej i wyposażonej bazy dydaktycznej, poprzez przemyślane programy aż po zaangażowanie osób odpowiedzialnych za nauczanie i wychowanie młodego pokolenia. Polska oświata od dłuższego czasu ulega ciągłym przekształceniom. Reforma edukacji (1999 r.) miała się przyczynić do wypuszczenia w dorosłe życie młodych ludzi lepiej przygotowanych do sprostania wyzwaniom współczesnego świata.

Z. Marciniak, analizując przeprowadzoną reformę, stwierdza, że Polska odniosła ogromny sukces edukacyjny i jest w pozytywnym świetle postrzegana na arenie międzynarodowej, jednakże reforma ta wygenerowała także nowe problemy. Powszechna jest opinia, że rezultaty pracy polskiej szkoły w ostatnich latach znacznie się pogorszyły. Nauczyciele szkół średnich i nauczyciele akademicy identyfikują fundamentalne braki wiedzy i umiejętności uczniów, co w znacznym stopniu utrudnia, a czasem uniemożliwia sprawne i efektywne kontynuowanie edukacji.

Zidentyfikowane problemy pokazały konieczność reformy programowej, w związku z czym specjaliści opracowali nową podstawę programową kształcenia ogólnego i nowe podręczniki, które obowiązywały od roku szkolnego 2009/2010¹³. W podstawie programowej opracowanej zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. niestety dosyć rzadko pojawia się kategoria zrównoważonego rozwoju. Wprawdzie sprecyzowane cele i treści nauczania uwzględniają tematykę, która jest ważna dla zrównoważonego rozwoju, ale brak jest jasno określonych korelacji, powiązań, wpływów, zależności w zestawieniu z kategorią zrównoważonego rozwoju. Dotyczy to m.in. podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, co może skutkować pominięciem tej kategorii w edukacji formalnej na tym etapie kształcenia.

Zadaniem szkoły w ramach ESD jest kształtowanie świadomości zrównoważonego rozwoju. Nie jest to możliwe, jeśli nie wprowadzi się tej kategorii do treści nauczania, a etap edukacji w szkole podstawowej jest szczególnie ważny. Zagadnienia dotyczące zrównoważonego rozwoju można wprowadzać w zasadzie na lekcjach ze wszystkich przedmiotów edukacyjnych, począwszy od języka polskiego, a skończywszy na wychowaniu fizycznym. Szczególnie jednak problematyka dotycząca zrównoważonego rozwoju powinna pojawić się na lekcjach: przyrody, historii i społeczeństwa oraz etyki w szkole podstawowej (klasy IV-VI), wiedzy o społeczeństwie, geografii, biologii, etyki w gimnazjum oraz w ramach takich samych przedmiotów w szkole w ramach ponadgimnazjalnej dodatkowo z włączeniem wiedzy o kulturze. Tymczasem w sprecyzowanych dla gimnazjum zagadnieniach z WOS-u, dotyczących problemów współczesnego świata, takich jak: sytuacja w państwach globalnego Południa i globalnej Północy, konieczność niesienia pomocy humanitarnej i angażowania się w działalność różnych organizacji pozarządowych, procesy globalizacji w sferze kultury, gospodarki i polityki, wpływ zachowań ludzkich na innych ludzi i środowisko naturalne

¹³ Podstawa programowa z komentarzami, 2009.

(np. konieczność oszczędzania wody itp. zachowania), brak jest odwołania do kategorii zrównoważonego rozwoju. Podobnie jest w kształceniu z WOS-u w szkołach ponadgimnazjalnych. Dotyczy to zarówno zakresu podstawowego, jak i rozszerzonego, chociaż sprecyzowane treści nauczania jasno wskazują, że odwołanie do kategorii zrównoważonego rozwoju byłoby zasadne i potrzebne.

Jeszcze jaskrawiej rysuje się to w odniesieniu do geografii w gimnazjum. Podstawa programowa określa główne cele, zgodnie z którymi uczeń m.in. identyfikuje i wyjaśnia związki i zależności, które występują między gospodarką, życiem społecznym i światem przyrody na płaszczyznach lokalnej, regionalnej, krajowej i globalnej, zdobytą wiedzę i umiejętności stosuje w życiu codziennym, ma ukształtowany system wartości, w którym istotne miejsce zajmuje odpowiedzialność za środowisko przyrodnicze i kulturowe, ale znów brak jest bezpośredniego odwołania do kategorii zrównoważonego rozwoju. Kategoria „zrównoważony rozwój” zostaje wprowadzona dopiero w szkole ponadgimnazjalnej (IV etap edukacyjny) na przedmiocie etyka (zakres podstawowy) w odniesieniu do zagadnień wszechstronnego oraz zrównoważonego rozwoju i na przedmiocie geografia (zakres podstawowy) – „relacja człowiek-środowisko przyrodnicze a zrównoważony rozwój”. Także w IV etapie edukacyjnym na przedmiocie biologia występuje bezpośrednie odwołanie do Agendy 21, a przedmiot uzupełniający przyroda (także dla IV etapu edukacyjnego) w wątkach tematycznych określa zrównoważony rozwój jako „jedyną alternatywę dla przyszłości świata.” Żeby jednak skutecznie kształtować świadomość zrównoważonego rozwoju, potrzebne jest bezpośrednie odwołanie do tej kategorii już od momentu wkraczania młodego człowieka w mury szkoły, a nawet wcześniej, w edukacji przedszkolnej. Zatem wprowadzanie kategorii zrównoważony rozwój dopiero w szkołach ponadgimnazjalnych to spore opóźnienie w edukacji dla zrównoważonego rozwoju i kształtowania świadomości w tej dziedzinie. Dziwi to tym bardziej, że analizowana podstawa kształcenia ogólnego była opracowywana na półmetku trwania Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju.

Podobnie przedstawia się sytuacja w odniesieniu do podstawy programowej wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego wprowadzonej w życie zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r.¹⁴ Tutaj także kategoria zrównoważonego rozwoju pojawia się dosyć rzadko, głównie na geografii i etyce w kształceniu ponadgimnazjalnym, a stosunkowo łatwo można byłoby tę kategorię wprowadzić np. na informatyce przy omawianiu technologii informacyjno-komunikacyjnych czy zagrożeń związanych z użytkowaniem komputerów i Internetu, wynikających z „zanurzenia się” w wirtualnym świecie, czy w ramach treści programowych innych przedmiotów, jak zostało to wskazane wyżej. Niewątpliwie jest to mankamentem tak skonstruowanej podstawy programowej.

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. Dz.U. poz. 977/2012.

Edukacja dla zrównoważonego rozwoju powinna łączyć zagadnienia ekologiczne, ekonomiczne i społeczne z uwzględnieniem podstaw filozoficzno-aksjologicznych, o czym przekonuje m.in. W. Tyburski¹⁵; taki pogląd nie jest też obcy autorce tego artykułu. Nowa podstawa programowa (mimo wcześniejszej krytycznej analizy pod kątem wprowadzania kategorii zrównoważonego rozwoju) daje możliwość takiego kształcenia. Wszystko zatem spoczywa w rękach dobrze przygotowanej kadry pedagogicznej, która w sposób umiętny i „zrównoważony” będzie realizować założenia podstawy programowej. Analiza treści nauczania podstawy programowej kształcenia ogólnego pozwala stwierdzić, że z wykorzystaniem wyszczególnionych treści może być dodatkowo prowadzona edukacja sozologiczna, a sozologia jako nauka o ochronie środowiska społeczno-przyrodniczego, głęboko zakorzeniona w filozofii i aksjologii, może stać się jednym z korelatów kształcenia dla zrównoważonego rozwoju, musi ono bowiem być kształceniem holistycznym, uwzględniającym wszystkie wymiary ludzkiego życia w środowisku społeczno-przyrodniczym oraz dostrzegać wszelkie zależności i ich znaczenie¹⁶.

4. Druga połowa Dekady

Ewaluacja mid term Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju pokazała zarówno pozytywne aspekty, jak i braki. Monitorowanie i ewaluacja *on-going* prowadzona w drugiej połowie Dekady pozwoli na ocenę i określenie faktycznej skali podjętych działań i ich skutków w wymiarach lokalnym, regionalnym i globalnym. Ostateczny raport i ocena będą podstawą wyciągnięcia wniosków na przyszłość, pokazania dobrych praktyk, podzielenia się doświadczeniami i wskazania kierunków dalszych działań po zakończeniu Dekady. Światowa konferencja formalnie kończąca Dekadę Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju odbędzie się w Japonii w listopadzie 2014 r. Ewaluacja *ex post* będzie uwzględniać cztery obszary tematyczne dotyczące: obchodów Dekady, reorientacji edukacji dla kształtowania lepszej przyszłości dla wszystkich, intensyfikacji działań na rzecz zrównoważonego rozwoju i opracowania programu działań ESD po 2014 r.¹⁷

¹⁵ Tyburski, 2007.

¹⁶ Więcej na temat sozologii, [w:] J.M. Dołęga, Problematyka ochrony środowiska społeczno-przyrodniczego w sozologii i ekofilozofii, [w:] Ochrona środowiska w filozofii i teologii, red. Dołęga J.M., Czartoszewski J.W., Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej, Warszawa 1999, s. 10-26.; J.M. Dołęga, Sozologia w edukacji ekologicznej, [w:] Świadomość i edukacja ekologiczna, red. J.M. Dołęga, J. Sandner, Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej, Warszawa 1998, s. 136-144; J.M. Dołęga, Zarys sozologii systemowej, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2005; J.M. Dołęga, Znaczenie nauk ekologicznych w kształtowaniu zrównoważonego rozwoju, [w:] Zrównoważony rozwój. Od utopii do praw człowieka, red. Papuziński A., Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2005; por. także: A. Kuzior, The ICT as a Tool for Sustainable Development, [in:] Contemporary Developmental Challenges, Matej Bel University, Bańska Bystrica 2013, p. 7-28.

¹⁷<https://en.unesco.org/events/un-decade-education-sustainable-development-final-report-unesco-online-consultation>

Wśród działań podjętych w drugiej połowie Dekady na uwagę zasługuje wspólna inicjatywa UNESCO i Samsunga oraz Ministerstwa Edukacji i Szkoleń (MOET) Wietnamu. Ponieważ Wietnam jest jednym z krajów najbardziej dotkniętych skutkami zmian klimatycznych, generujących różnego typu zagrożenia, dwuletni program wsparcia zakończony w kwietniu 2014 r. był ukierunkowany na stworzenie warunków sprzyjających edukacji dla zrównoważonego rozwoju. Został zainicjowany w celu zwiększenia świadomości zagrożeń oraz sposobów ograniczania ryzyka katastrof, łagodzenia skutków, ochrony różnorodności biologicznej i adaptacji do zmian klimatu. Program skierowany do członków społeczności lokalnej, władz krajowych i lokalnych mediów oraz uczniów i ich rodziców uwzględniał obszerną listę komponentów mających na celu wzmocnienie całego systemu edukacji oraz opracowanie metodyki zarządzania ryzykiem¹⁸.

UNESCO jako koordynator Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju wspiera kraje przede wszystkim w trzech kluczowych obszarach: zmian klimatycznych, ochrony bioróżnorodności i redukcji ryzyka katastrof. Są to główne punkty odniesienia dla promowania praktyk zrównoważonego rozwoju przez edukację.

Jednym z przykładów podjętych przez UNESCO działań w obszarze tematyki dotyczącej zmian klimatycznych są szkolenia dla nauczycieli. Ostatnia sesja treningowa zorganizowana w maju 2014 r. w Republice Dominikany dotyczyła sposobów kształtowania świadomości skutków i konsekwencji zmian klimatycznych. 35 nauczycieli z 13 krajów Ameryki Środkowej i Karaibów skorzystało z profesjonalnego doradztwa metodycznego, wspomagającego edukację formalną. Koordynatorzy szkolenia zwracali także uwagę na znaczenie edukacji ustawicznej dla zmiany stylu życia i powszechnych praktyk na bardziej zrównoważone. Dwa poprzednie szkolenia dotyczące zmian klimatycznych odbyły się w 2013 r. w RPA dla pedagogów z Afryki Południowej i Wschodniej oraz w Cap Verde dla edukatorów z regionu Afryki Zachodniej i Środkowej. Na wrzesień 2014 r. planowane jest jeszcze jedno spotkanie dla nauczycieli z regionu Pacyfiku.¹⁹

Przedstawione tutaj przykłady są jedynie egzemplifikacją szerokiej działalności edukacyjnej UNESCO prowadzonej w ramach Dekady. Warto podkreślić, że edukacja pedagogów jest szczególnie istotna, ponieważ jest punktem wyjścia właściwego kształcenia młodych pokoleń dla zrównoważonego rozwoju. W tym miejscu warto więc wspomnieć także o inicjatywie lokalnej skierowanej do nauczycieli różnych szczebli edukacji formalnej, nauczających m.in. WOS-u, geografii, biologii, przyrody czy nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej. W ramach projektu finansowanego z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej pt. „Edukacja dla zrównoważonego rozwoju”, realizowanego przez Katedrę Stosowanych Nauk Społecznych WOiZ Politechniki Śląskiej oraz Starostwo Powiatowe w Będzinie, otrzymali oni merytoryczne i metodyczne wsparcie w zakresie nauczania dotyczącego idei zrównoważonego rozwoju i wpisania zasad ZR w systematyczne działania

¹⁸http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Hanoi/pdf/ESD_Initiative_Brief_Summary_April_2014.pdf

¹⁹http://www.unesco.org/new/en/media-services/single-view/news/unesco_trains_teachers_on_climate_change/back/9597/#.U7b8Y_1_tic

dydaktyczne. Jednym z zadań nowoczesnej szkoły jest wskazanie uczniom wzajemnego oddziaływania sfery życia gospodarczego i społecznego na środowisko. Przyjmując za koncepcją environmentalizmu, że centrum tego środowiska jest człowiek, który oddziałuje na nie różnymi technicznymi narzędziami, należy uzmysłwić uczniom, że środowisko także oddziałuje na człowieka, niejako broniąc się przed jego często destrukcyjnym wpływem²⁰. Dlatego nauczyciele powinni na lekcjach przekazywać solidną wiedzę na temat „sprzężeń zwrotnych” środowiska (sfery wzajemnych oddziaływań) i w atrakcyjnej formie przedstawiać założenia koncepcyjne zrównoważonego rozwoju, by uzmysłwić, że brak równowagi aktywności człowieka w obrębie antroposfery i biosfery zawsze prowadzi do konsekwencji i często nieodwracalnych negatywnych skutków antropopresji.

Badania empiryczne przeprowadzone w 2004 r. na grupie 350 uczniów z wybranych szkół województwa śląskiego wykazały, że uczniowie nie posiadają żadnej wiedzy na temat koncepcji zrównoważonego rozwoju i nie kojarzą zależności między płaszczyznami: ekonomiczną, społeczną i ekologiczną²¹. Sondaż diagnostyczny przeprowadzony wśród młodzieży na terenie dwóch miast województwa śląskiego (Katowic i Gliwic) w 2007 r. potwierdził wyniki poprzednich badań²².

Stan wiedzy młodych ludzi na temat zrównoważonego rozwoju został dodatkowo zweryfikowany w 2009 r. w badaniach ankietowych studentów pierwszego roku socjologii jednej ze śląskich uczelni. Badania te pozwoliły stwierdzić, że kształcenie dla zrównoważonego rozwoju w pierwszych czterech etapach kształcenia ogólnego jest mało efektywne i niewystarczające, toteż pojawił się pomysł wsparcia wybranej grupy nauczycieli w ramach opisywanego projektu. Wśród celów projektu należy wymienić: poszerzenie i usystematyzowanie wiedzy nauczycieli na temat zrównoważonego rozwoju, by mogli skutecznie edukować i kształtować świadomość swoich wychowanków; przygotowanie nauczycieli do prowadzenia atrakcyjnych zajęć z wykorzystaniem nowoczesnych, heurystycznych, aktywizujących metod nauczania; wyposażenie w umiejętności sprawnego komunikowania się z nieprzychylnym i słabo zainteresowanym audytorium z wykorzystaniem sztuki perswazji; wyposażenie nauczycieli w umiejętności stosowania metod psychologii społecznej do kształtowania postaw proekologicznych i prospołecznych, przejawiających się w odpowiedzialności za: przyrodę, planetę, społeczność lokalną, drugiego człowieka; wyposażenie w umiejętności sporządzania wniosków aplikacyjnych w celu pozyskiwania funduszy unijnych na działania edukacyjne i wychowawcze²³. W ramach projektu powstał podręcznik zawierający najważniejsze zagadnienia dotyczące zrównoważonego rozwoju²⁴.

²⁰ J. Bańka, W. Sztumski: Ekorecentywnizm jako idea ochrony środowiska człowieka współczesnego, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 2007, s. 247.

²¹ Por. A. Kuzior, Zrównoważony rozwój w edukacji ekologicznej, [w:] Zrównoważony rozwój. Od utopii do praw człowieka., red. A. Papuziński, Bydgoszcz 2005, s. 279-293.

²² Por. A. Kuzior, Internet jako narzędzie zrównoważonego rozwoju, „Problemy Ekorozwoju” 2007/2, s. 98 (95-100).

²³ Strona internetowa Projektu: <http://www.edukacjadlazrownowazonegorozwoju.polsl.pl/Default.aspx>

²⁴ A. Kuzior, A. Kiepas, E. Leks-Bujak, Zrównoważony rozwój, Sustainable development, Mstudio, Zabrze 2011.

5. Podsumowanie

Ewaluacja *ex post* pozwoli ocenić całą skalę działań UNESCO i innych instytucji oraz organizacji, które włączyły się w realizację założeń Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju, zwanej także Dekadą Zmiany. Pozostaje jedynie zadbać o to, by proces pozytywnych zmian zapoczątkowany w 2005 r. trwał nadal. UNESCO już podjęło odpowiednie starania.

Ewaluacja pozwoli na zdiagnozowanie przeszkód, mocnych i słabych stron działalności poszczególnych instytucji odpowiedzialnych za edukowanie dla zrównoważonego rozwoju oraz wypracowanie rekomendacji. Szczególnie ważne będzie pielęgnowanie i wspieranie działań oddolnych, inicjatyw społeczności lokalnych i organizacji pozarządowych, aktywności społeczeństwa obywatelskiego. Na tym poziomie bowiem zmiany są najistotniejsze, wpływają w zasadniczy sposób na całokształt implementacji założeń zrównoważonego rozwoju. Oddolne inicjatywy mają ważne znaczenie w kształtowaniu świadomości zrównoważonego rozwoju, wspomagają edukację formalną i integrują społeczeństwo wokół idei zrównoważonego rozwoju. Łatwiej jest implementować zasady zrównoważonego rozwoju, jeśli mamy do czynienia z otwartością i zaangażowaniem społeczeństwa.

Bibliografia

1. Bańka J., Sztumski W., Ekorecentywizm jako idea ochrony środowiska człowieka współczesnego, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 2007.
2. Bonn Deklaration, <http://www.esd-world-conference-2009.org>
3. Borys T., Dekada Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju – polskie wyzwania, Problemy Ekorozwoju/Problems of Sustainable Development, vol. 5, no. 1, 2010, s. 59-70.
4. Problematyka ochrony środowiska społeczno-przyrodniczego w sozologii i ekofilozofii, [w:] Ochrona środowiska w filozofii i teologii, red. Dołęga J.M., Czartoszewski J.W., Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej, Warszawa 1999.
5. Dołęga J.M., Sozologia w edukacji ekologicznej, [w:] Świadomość i edukacja ekologiczna, red. J.M. Dołęga, J. Sandner, Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej, Warszawa 1998.
6. Dołęga J.M., Zarys sozologii systemowej, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2005.
7. Dołęga J.M., Znaczenie nauk ekologicznych w kształtowaniu zrównoważonego rozwoju, [w:] Zrównoważony rozwój. Od utopii do praw człowieka, red. A. Papuźński, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2005.

8. <https://en.unesco.org/events/un-decade-education-sustainable-development-final-report-unesco-online-consultation>
9. http://www.unesco.org/new/en/media-services/single-view/news/unesco_trains_teachers_on_climate_change/back/9597/#.U7b8Y_1_tic
10. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Hanoi/pdf/ESD_Initiative_Brief_Summary_April_2014.pdf
11. <http://www.edukacjadlazrownawazonegorozwoju.polsl.pl/Default.aspx>
12. Kuzior A., Edukacja dla zrównoważonego rozwoju, [w:] Edukacja w dobie przemian kulturowych, red. K. Rędziński, M. Łapota, Częstochowa 2009, s. 153-159.
13. Kuzior A., Internet jako narzędzie zrównoważonego rozwoju, Problemy Ekorozwoju 2007/2, s. 95-100.
14. Kuzior A., Kiepas A., Leks-Bujak E., Zrównoważony rozwój, Sustainable development, Mstudio, Zabrze 2011.
15. Kuzior A., The ICT as a Tool for Sustainable Development, [in:] Contemporary Developmental Challenges, Matej Bel University, Bańska Bystrica 2013, p. 7-28.
16. Kuzior A., Zrównoważony rozwój w edukacji ekologicznej, [w:] Zrównoważony rozwój. Od utopii do praw człowieka, red. A. Papuziński, Bydgoszcz 2005, s. 279-293.
17. Podstawa programowa z komentarzami, 2009, <http://www.reformaprogramowa.men.gov.pl/dla-nauczycieli>
18. Review of Contexts and Structures for Education for Sustainable Development, 2009.
19. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r., Dz.U. poz. 977/2012.
20. Strategia Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju przyjęta na spotkaniu wysokiego szczebla przedstawicieli Ministerstw ds. Środowiska oraz Edukacji (Wilno, 17-18 marca 2005), Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2008.
21. Tyburski W., Etyczne założenia edukacji dla zrównoważonego rozwoju, Problemy Ekorozwoju, vol. 2, no. 1, 2007, s. 41-77.
22. UN Decade of Education for Sustainable Development, 2005-2014: the DESD at a glance, 2005.
23. UNESCO Strategy for the Second Half of the United Nations Decade of Education for Sustainable Development, 2010.

Abstract

Education for sustainable development should be described as holistic education, it has to take into consideration every aspect of human functioning in a socio-environmental reality, equipping him with knowledge, skills, tools and instruments indispensable in his

multidirectional coexistence with other animated and non-animated beings. Realising such a situation is possible (they cannot be treated like utopian visions only) inter alia thanks to international political instruments and actions of UNO's agendas responsible for education, thanks to engagement of national institutions responsible for education, institutions and non-governmental organisations, teachers' engagement, educators, parents, local society and media. In such understood education, there will be important time aspect, associated with responsibility and generative and inter-generative justice, and space aspect, (education at local, regional, national and global level). An important component of education for sustainable development must be the axiological basis and education in the spirit of universal values such as goodness, justice, responsibility, solidarity, tolerance.